

Buda Ferenc

Négyszázkilencvenöt nyolc-nulla-nyolc

– 1957: az én huszonegyedik évem

Tévedés ne essék: írásom címéül nem holmi kitalált – esetleg valódi – telefonszámot választottam. Egészen másról van szó: 49 évvel ezelőtt ezen a – hogy úgy mondjam – leltári számon vett nyilvántartásba a Magyar Népköztársaság büntetésvégrehajtó apparátusa. Arcom szembenéző és oldalsó fényképábrázolásával s ujjlenyomataimmal együtt bízvást ma is ott olvasható azon a gondosan kitöltött kartonlapon, amelyre némi utánajárással rátalálhatnék, ha nagyon akarnám. De hát nem nagyon akarom. (Mint ahogy arra sem törekszem, hogy az esetleg rólam jelentgetők személyét kifürkésszem; számomra bőven elegendő azok nevét ismernem, akik másokról – kollégáikról, pályatársaikról, barátaikról, barátaimról – írták éveken, évtizedeken át a jelentéseiket, válván torz történelmünknek többértelműen is jelentős figuráivá.)

A nyilvántartásba vétel röpkének tekinthető, ám hosszan tartó következményekkel járó aktusát az előző esztendő – 1956 – eseményei készítették elő számomra. (Erről *Jégzajlás, riugyfakadás, tűz* címmel a marosvásárhelyi *Látó* 2006/10. számában közreadott írásomat ajánlom az Olvasó figyelmébe.) Hogy a *Forrás*ba miért épp bezárattatásom történetét szánom, annak indoklásaként hadd idézzek *Túl a falon* című verskötetem (Holnap Kiadó, 2006) előszavából:

„Az én ötvenhatomba az az aranyló s egyben vér- és lőporfüst szagú tizenkét nap s a megszállás, szorongattatás téli éjszakáira rákövetkező börtönév egyaránt beletartozik. Addigi életem vízvázalótjaként tartom számon e másfél esztendőnyi időszakot.”

Személyes adalék gyanánt csupán annyival egészíteném ki az idézett két mondatot, hogy a Bács-Kiskun megyével kialakuló kapcsolataim kezdete is az alcímben megjelölt esztendő nyarához köthető. (E kapcsolat majdani folytatásáról azonban akkor még aligha volt bárminő sejtésem.)

Mielőtt a tulajdonképpeni történetbe belefognék, idejekorán tisztáznom kell: a forradalom tizenkét napja során nekem semminemű kiemelkedő – kiváltképp

hősi – szerepem nem volt. Tüntetem s felvonultam együtt a többiekkel, mint egy a többzezből, majd az első adandó alkalommal jelentkeztem a sebtiben öszszetoborzott nemzetőrségbe, nemzetőrként pedig rendfenntartó és őrszolgálatot teljesítettem szülővárosomban, Debrecenben. Nemzetőri tevékenységemet – az adott körülményekből fakadó szükséges voltán túl – üres kérdés volna többre, magasabbra értékelni. Nem büszkeségemet, de tiltakozásomat keltené hát föl, ha ebbéli „érdemeim” jutalmául bárki is nemzetőr tábornokká, esetleg hadnaggyá vagy akár tizedessé óhajtana ma előléptetni. Elfogadhatatlan számomra még a gondolat is, hogy annak a mindössze néhány napig hordott ócska, viseltes katonaszerelésnek az *emlékét* egy rendjelekkel dekorált díszegyenruha előlem eltakarja.

A forradalom tizenkét napja alatt egyetlen sort sem írtam: mással voltam elfoglalva. Mindaz, ami eközben keresztülzuhogott rajtam, a magam belső visszhangjaival-válaszaival együtt, csak a november negyedikek hajnalát követő csendes, ám egyben túlnyomásos időszakban kezdett verssé, versekké rendeződni. Verseim – más közlési mód híján – kézzel írt papírlapokon, álnév alatt, kézről kézre, majdhogynem szájról szájra terjedtek. A terjesztés mindenféle szervezettség, konspiráció, sőt előzetes megbeszélés nélkül történt: egy-egy újonnan elkészült darabbal kiballagtam az ideig-óráig még nyitva tartó kisebbik diákotthonba, s felolvastam ott vesztegelő vidéki diáktársaimnak. Náluk hagytam a kéziratot is. A hallgatóság, illetve az olvasók létszáma s összetétele napról napra változott, így november közepéig-végéig – amikor is a megüresedett diákotthon hosszabb időre bezárta ajtaját – verseim sokak kezébe eljutottak. Tudtam, hogy amit cselekszem, nem épp kockázat nélkül való. A szovjet tankok és katonák jelenléte, a november negyedikei ágyúzások városbeli nyomai, a sorozatos letartóztatások és verések hírei, a volt ávósokból s egyéb szedett-vedett népségből verbuvált karhatalmi alakulatok – a „Kádár-leventék” – örökös portyázásai kevés jóval biztattak. Ám azért csak folytattam az írást, s amíg lehetett, a terjesztést is a magam módján. Bornemissza Péterrel szólva tán még az oldalamon is kifakadozott volna a szó, ha le nem írom s tovább nem adom. Hogy ez bátorság lett volna részemről? Alig hiszem. Felfogtam ugyan a veszélyt, de át nem éreztem. Igen fiatal voltam még akkor, s abban az életkorban az ember nemigen hajlik rá, hogy a maga veszét is elhiggye.

Így teltek-múltak a hetek. Az egyetemi oktatást bizonytalan időre szüneteltették, majd a metaforikus tél nyomán bekövetkezett a valóságos tél is. Nem mondhatni, hogy e kettő közül az utóbbi lett volna a szigorúbb: hó alig esett, enyhe idő járta. Legalábbis az évszakhoz képest. Fagy helyett a hatalom szorító satui csikorogtak: százakat hurcoltak el, a forradalom idején tevékeny szerepet vállaló társainknak színét sem láttuk jó ideje, riasztó hírek terjedtek a letartóztatottak kínvallatásáról, kivégzésekről, öngyilkosság színében feltüntetett agyonverésekről.

Közben azért eljött az új esztendő első napja is. Látóbeli írásom legvégén megemlíttem: akkor még nem tudhattam, mennyi jónak s mennyi rossznak nézek elébe. Minthogy a rossz rendszerint magától is bekövetkezik, kezdjük talán a jóval:

Az őszi kellős közepén félbeszakadt oktatást követően elmaradtak a félévi kollokviumok, megcsönkült első félévünket vizsgák nélkül is érvényesnek nyilvánították. Nagy változások idejét érhattuk meg: a bölcsészkaron az addigi három szak – magyar, orosz és történelem – újjakkal bővült: angol, német, franciával, latinnal és néprajzzal. Szinte határtalan gazdagodás a korábbi lehetőségekhez képest. Meg voltunk győződve róla, hogy mindebben a mi húsz pontba foglalt októberi követeléseink nagy súllyal estek latba. (Ama húsz pont legtöbbszörének beteljesülésére 34 évet kellett várunk, ám olyan is van, ami beteljesületlen maradt.) Szakot is válthattunk. Jómagam latinra cseréltem az oroszra. (Máig nem lelem ésszerű magyarázatát döntésemnek. Én az orosz középiskolás korom óta jó viszonyban voltam, kiváló tanárain jóvoltából sikerült idejében túladnom azon a primitív, elvakult előítéleten, hogy csupán a megszálló hatalom hivatalos nyelvének tekintsem. Későbbi – s mai – eszemmel s akkori energiámmal bizonyára hozzávettem volna harmadiknak még egy nyelvet vagy, mondjuk, a néprajzot. Félresikerült elhatározásomat aztán a nyers valóság hamarosan felülírta – de ne vágjunk a dolgok elébe.)

Még mindig a jónál tartva: életre szólóan összekötöttük a sorsunkat a párommal. Három féléven át voltunk már évfolyamtársak, de egymás iránti érzelmeink alig jelentettek többet ez idő alatt, mint barátságot. Mások jártak utána, mások után jártam én is. Hogy valami mindkettőnkben – anélkül, hogy tudatában lettünk volna – megindult s növekedni kezdett, arra csak néhány apró tetsző jelből – elejtett szóból, érintésből, tekintetből – utólag tudtunk következtetni. November közepe táján elhatározta, hogy hazautazik Kaposvárra a családjához. A megszállt és megbolydult ország kaotikus közlekedési lehetőségei s a nem épp kifogástalan közbiztonság miatt féltettem ettől az úttól, de nem tudtam lebeszélni róla. (Utóbb kiderült: négy nap alatt sikerült, nagy nehezen, Baján keresztül Kaposvárra elvergődni.) Pusztán baráti féltésnek gondoltam iránta való aggodalmamat, némiképp még nehezítettem is rá, amiért nekivágott a kockázatos útnak. Hamarosan összefutottam egy korábbról már ismert debreceni lánnyal s vele kezdtem el járogatni. Így ment ez egészen január végéig, amikor is jött egy levél Mártától: ekkor meg ekkor érkezem, kérlek, gyere ki élém az állomásra, segíts hazacipekedni. Aznap este Évával találkoztunk volna. A találkozót lemondtam, siettem Márta elé. Öröm villámlott végig rajtam, amint megláttam a fújtatva-prüszkölve megálló vonat lépcsőjén lefelé szállni. Mogyorószíni, puha tapintású kabátot viselt, a fején halvány vörösesbarna prémszegélyű sapka. Hogy az úti poggyásza mi volt s milyen volt, arra nem emlékszem: csak őt néztem, semmi egyebet. Egykettőre rá kellett eszmélnünk: életünk addigi kanyarai-kitérői után végre egymásra találtunk. Ennek idestova épp ötven éve lesz. A felismerés eltökélt nekibuzdulásában minden bizonnyal még abban az esztendőben össze is házasodtunk volna, ha váratlanul s gorombán közbe nem avatkozik a – mi is? Nevezük talán ekképp: a történelmi balsors.

A nyelvészeti és magyar, illetve világirodalmi órákon ettől fogva egymás mellett ültünk, csupán választott új szakunk előadásain és szemináriumain vettünk részt külön-külön; ő ugyanis oroszról a németre váltott. (Máig föl-fölemlegeti: miért nem jelentkeztünk egyazon szakra. Igaza van.)

Egy nap – jelesül február 15-én – végigfutott a hír az egyetemen: elvitték Vass Lacit! Vass Laci harmadéves magyar–történelem szakos hallgató volt, magas termetű, jóképű ózdi fiú, kiváló énekhanggal és előadói képességekkel megáldva. Szakérettségivel került egyetemre, így idősebb volt a többiekénél. (Koradalék: a szakérettségi gyakorlata az ötvenes évek közepéig működött Magyarországon, s mint annyi minden, természetesen ez is szovjet mintára. Bevallott célja a tehetséges munkás- és parasztfiatalok rövid úton való felsőfokú kitaníttatása volt, ezáltal pedig a párthoz s a szocializmus eszméihez hű értelmiségi réteg – magyarul: egy szellemi mamelukhad – kialakítása. A dolog úgy történt, hogy a kiszemelt, s a nyolc általánosan felül legfeljebb még valamely ipari szakmával rendelkező ifjakat s lányokat kétéves gyorsított tanfolyam keretében leérettségiztették. Szakérettségire jelentkezni is lehetett, a tananyag pedig az előre megcélzott felsőfokú képzéshez volt igazítva. Azaz: akik például mezőgazdasznak akartak tanulni, azoknál a biológiát, kémiát, fizikát, matematikát gyúrták, akik viszont – mondjuk – a magyar–orosztanári pályára készültek, azoknál az irodalmat, a nyelvtant, az orosz s a történelmet. Egyik csoportnál tehát a humán tantárgyak, a másikon pedig a reáliák szorultak háttérbe. Széles körű műveltséget ez a képzés nem adott – hisz nem is adhatott –, azt kinek-kinek a maga képességei, szorgalma s becsvágya révén kellett megszereznie – ha tudta és akarta. Szép számmal tanultak ilyen háttérrel az egyetemen – a mi évfolyamunknak például majd a negyede szakérettségis volt –, ám jó néhányan időközben lemorzsolódtak. Az én ismeretségi körömbé tartozók becsülni való, derék emberek voltak, s akiknek közülük sikerült elvégezniük az egyetemet, azokból, tudtommal, jó tanárember vált. De térjünk vissza Vass Lacihoz.) Laci már korábban is rendszeresen föl-föllépett egyetemi rendezvényeken, így közismert alakja volt a diáktársadalomnak. Október napjaiban sem volt épp visszahúzódó, de hogy pontosan miért csaptak le rá a nyomozók, azt csak találgatni lehetett. „Biztosan a szakálla miatt!” – hangoztatták némelyek. Való igaz: november óta Vass Laci szakállt viselt. No nem afféle torzonborz prófétait, hanem takarosán körülborotvált, elegáns francia szakállt – de mégiscsak szakállt. Márpedig akkoriban az ilyesmi gyanúba keverhette a férfiakat. Sokan ugyanis fogadalmából hagyták meg arcuk szőrzetét, mondván: míg az oroszok Magyarországról ki nem mennek, addig ők nem borotválkoznak. Nos, aki ragaszkodott a fogadalmához, azt előbb-utóbb rendőrök vagy karhatalmisták borotválták meg – mégpedig szárazon. S ha ennyivel megúsza, még szerencsésnek mondhatta magát. (A hatóság szakáll iránti allergiája egyébként évekig szedte az áldozatait. Engem például 1962-ben szúrt ki egy rendőr a Margit körút – akkor: Mártírok útja – elején. Bekísért a Bem mozi irodájába, s közölte velem: ha azt a jelképesnek is alig mondható valamit az állam alól el nem tüntetem, nem úszom meg egy száraz borotválással. Ő persze nem ilyen választékosan fogalmazott.) Szóval Vass Lacit elvitték. Nem ő volt az első, feltehetően nem is ő lesz az utolsó. De ki lesz a következő? Hát arra bizony nem sokáig kellett várni.

Négy nap múlva úgy döntöttem, hogy nem veszek részt a kevés izgalommal kecsegtető délelőtti latin szemináriumon, helyette inkább az én Gesu barátommal (Kemény Géza költő, tanár, esszéíró, 1937–2001) kiballagunk a botanikus kertbe,

s ott a hajdani peripatetikusok gyakorlatát követve, séta közben hányjuk-vetjük meg a világ s benne a magunk dolgait. Óra végeztével haladunk szépen visszafelé, hogy részt vehessünk a soron következő előadáson, ám alighogy belépünk a menza melletti hátsó bejáraton, Márti szalad elibénk lélekszakadva:

– Ferkó, keresnek a rendőrök!

Sebtiben búcsút intettem a barátaimnak, majd egy gyors hátra arc, s Mártival kettesben, kézenfogva kisiettünk az épületből. Merre tartsunk? Haza nem mehettem, nyilván ott is kerestek már, vagy ha nem, hát keresni fognak. Tettünk egy jókora vargabetűt a városban, közben két ismerőshöz is bekopogtattunk, ám amint kitudódott, mi járatban vagyunk, észrevehetően meghűvösödött a levegő. Hamar odébbálltunk hát mindkét helyről.

– Ki kell szöknöd külföldre – mondta Márti –, most még lehetne.

Nekem is megfordult a fejemben ez a lehetőség, de nyomban elvettem: mihez kezdjek én ott a verseimmel, hogy hagyjam itt a szüleimet, s főleg, hogy szakadhatnék el tőle!

– Nem, szó sem lehet róla – ráztam a fejem.

– Elbújtatlak Szóládon, ott senki nem fog keresni.

Szólád a szülőfaluja volt Somogyban, Szárszó közelében, rokonai, nagyszülei éltek ott, úgy gondolta, náluk biztonságban meghúzódhatok, s aztán majd csak megfélelmeztetik rólam azokat, akik ma a nyomomban jártak. Erre nem volt különösebb ellenvetésem, de közben az járt a fejemben, hogy haza kellene mennem, ne nyugtalankodjanak miattam a szüleim. No meg azért is, hogy verseim otthon tartott kéziratait eltüntessem valahová, hisz volt róla némi sejtésem: nem azért keresnek, mert néhány este Mártival a járőröző karhatalmisták figyelmét kizárva a magát Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának nevező hazaáruló testület falragaszait tépkedtük, vagy ha a csiriz nem engedett, úgy legalább a langy eső verte hóolvadék sarával iparkodtunk olvashatatlaná mázolni. Szinte biztos voltam benne, hogy verseim kapcsán kerültem a célkereszt közepébe. Nehéz szívvel búcsút vettünk hát egymástól, s ki-ki hazatért: ő az albrétbe, én meg szüleim szoba-konyhás kis lakásába, a Bem tér 7. szám alá. Ekkorra már besötétedett, de én még így is éltem a gyanúperrel, s nem az utca felől, a bejárat nagykapun nyitottam be az udvarra, hanem a háztömböt megkerülve, hátulról, végiglopakodva a kerten, s bekémlélvén a deszkapalánk résein. Csak a szüleim vártak rám, senki más. Anyám az aggodalomtól sápadtan ölelt magához. Megtudtam tőlük: otthon is több alkalommal kerestek a nap folyamán, de házkutatást nem tartottak. Elrendeztem hát a kézirateim sorsát, majd leültem apámmal megbeszélni, mitévők legyünk. Tanácskozásunk nem tartott túl sokáig.

– Fiam – vágott elébe apám a részletekbe menő helyzetelemzésnek s a lehetőségek taglalásának –, semmi értelme itt bujkálni. Jelentkezz magad, én úgymint kihozlak onnét.

Apám a városi tanácson dolgozott, ekkor már több éve az adóügyi csoportnál, bizakodott benne, hogy kapcsolatai s ismeretségei révén sikert fog elérni ügyemben. Én ebben korántsem voltam olyan biztos, de ekkorra már kialakult bennem az elhatározás: lesz, ami lesz, elébe megyek a sorsomnak, talán csak nem vernek agyon, s nem zárnak be életem végéig. Felkerekedtünk hát kettesben, s irány a

rendőrkapitányság. A Nagytemplom órája elütötte a kilencet, amikor benyitotunk a Kossuth utca és az Újházy Ede utca sarkán álló épület kapuján.

– Az ügyeletes tisztet keressük, – jelentettük be a kapuőrnek.

Meg is találtuk egykettőre: a magassídszínti folyosón az egyik ajtóra ki volt írva: ÜGYELETES.

Kopogok, benyitok. Negyven év körüli, fakó arcú férfi cigarettázik unatkozva az íróasztal mögött. Jó estét köszönök, bemutatkozom. Karikás, kialvatlan szemmel mered rám:

– Mit óhajt?

– Én vagyok az, akit ma többször is kerestek, és most jelentkezni szeretnék, hogy...

Folytatnám tovább: hogy ne keressenek, mert itt vagyok, de az álmosan unatkozó férfi türelmetlenül félbeszakít:

– Kérem, ma már nincs félfogadás, jöjjön be reggel nyolcra.

Azzal unottan félrefordítja a fejét, jelezvén: semmi kedve hozzá, hogy velem foglalkozzék.

E kabarétréfába illő abszurd jelenet után hazabandukoltunk. Anyám szorongva, ám egyben reménykedve fogadott bennünket:

– Elengedtek, kisfiam?

– Mára igen – válaszolta apám kurtán helyettem is.

Konyhai fekhelyemen forgolódva elalvás előtt eltöprengtem rajta: lám, kaptam még egy – alighanem utolsó – lehetőséget a sorstól. Kihasználjam-e? S ha igen, hát hogyan? Szökjek ki mégis, hagyjam el ezt a megtaposott országot? A kedvesemet? Azt nem. Vagy próbálkozzam meg a rejtőzködéssel? Jókai Mór jutott az eszembe: ő hosszú hónapokon át bujkált a Bükkben a szabadságharc leverése után, míg Róza asszonynak sikerült kimentenie a hatóságoknál. Én is meghúzhatnám magam Szóládon a rossz felől fújó szelek elcsituláig. Igen ám: csakhogy más volt az a száz esztendővel ezelőtti Bükk a maga sűrű erdeivel, s megint más egy huszadik századi falu a Balaton közelében. S merőben más maga a huszadik század. Inkább előbb, mint utóbb ott is rám találnának, s bajba keverném az engem befogadókat is. Lesz, ami lesz, gondoltam, ha már elindultam egyfelé, nem változtatok rajta. Akkor még nem ismertem a német mondást: csak az ökör következetes.

*

Másnap – mintha csak iskolába készülnek – jókor fölkeltem, talán még ettem is valamit, majd elindultam, hogy idejében odaérjek. Apám ezúttal is elkísért. Végig a Péterfián, majd a Kálvin tér sarkánál rézsút balra letérve a Vár utcán s a Csapó utcát derékban átszelve, a színházátjárón keresztül jutottunk ki a Kossuth utcára. A Református Gimnázium, a Kollégium, a Nagytemplom, a Zenede s a Csokonai Színház mellett elhaladván átsuhant rajtam: lehet, hogy jó darabig nem fogom látni ezeket a jellegzetesen debreceni épületeket. Egész úton alig vetettünk néhány szót apámmal. Bár titkolni igyekezett, ő szemlátomást sokkalta erősebben aggódott, mint én. (Amióta fiaim s lányaim vannak, tökéletesen megértem akkori állapotát.) A rendőrkapitányságon a magassídszínti folyosó

végéhez irányítottak, a folyosó balra tartó szakasza mennyezetig érő erős vasráccsal volt elrekesztve, a vasráccson ajtó, az ajtó mellett ór. Közlöm vele, hogy nekem itt megbeszélés szerint ma jelentkeznem kell. Szó nélkül benyit a rácson túli iroda ajtaján, s onnét kiszáratva előjön egy magas, civilruhás, csontos arcú, 25–30 év körüli fiatalember.

– Maga Buda Ferenc?

– Igen, én.

– Jöjjön csak be! – biztat élénken, szinte barátságosan, de látván, hogy apám tétova lépéssel indulna utánam, tartóztatólag emeli fel hosszú karját: – Az öreg kinn marad!

A felszólítás az őrnek szólt, aki közömbös arccal kattantotta be a ráccsfal ajtaját mögöttem. Ösztönösen előre akartam engedni vendéglátómat, ám ő rutinos mozdulattal betessékelt maga előtt, majd az íróasztal mögötti széken elhelyezkedve engem is hellyel kínált. Ekkor vettem észre, hogy még egy férfi tartózkodik a helyiségben: alacsony, zömök, vaskos nyakú, gyűrött fülű, harmincas ember. Köszönésemre komoran bólintott, majd a falnak támaszkodva, szótlánul merengve, szemlélte sötét szemöldöke alól az ablakon túli világot. Mindössze egy üres szék volt kirakva szemközt az íróasztallal, leültem hát arra az egyetlen székre. A szokásos adatok egyeztetése után kihallgatóm az íróasztal fiókjából előhúzott néhány papírlapot s a kezembe nyomta:

– Nézze meg jól ezeket a verseket.

Megnéztem. A három írólapon az én három versem volt: *Rend, Tizenöt-húszéves halottak, Pesten esik a hó*. Mindegyik alatt ott áll: *Égető* – ezt választottam álnév vagy inkább jelige gyanánt. A kézírás idegen ugyan, ám a szerző személyéhez nem fér kétség. Feleltem a tekintetemet.

– Jól megnézte? El is olvasta?

– Igen.

– Meg tudja mondani, ki írta ezeket a verseket?

– Én írtam – feleltem a szeme közé nézve.

Egy pillanatra felszaladt a szemöldöke: valószínűleg nem számított ilyen gyors beismerésre. Elgondolkodva jegyzett valamit az előtte lévő papírra, majd ismét felém fordult:

– Mikor írta őket?

– Nem emlékszem pontosan, valamikor novemberben. Ezt az egyet viszont december elején – mutattam fel a *Pesten esik a hó* címűt.

– Tehát november negyediké után mindegyiket?

– Igen.

Valamit ismét jegyezgetett azon a papíron, aztán így folytatta:

– Mi volt a célja ezekkel a versekkel?

– Semmi különös – vontam meg a vállam.

– Hát akkor?

– Csak leírtam, amit akkor éreztem meg ami az egészről eszembe jutott.

– Csak úgy leírta! – vetette közbe gúnyosan.

– Versben írtam le.

– Versben! Akárcsak Petőfi, mi?

- Erre nem válaszoltam, bántott a gúnyolódása. Ő folytatta tovább a faggatózást:
- Kinek adta tovább a verseket?
 - Arra már nem emlékszem. Kivettem a diákszállóba és otthagytam.
 - Kik voltak ott akkor?
 - Nem emlékszem rá.
 - Nem emlékszik! Majd felfrissítjük a memóriáját! – Ám ekkor témát váltott:
- Mit tud mondani Kertész László tevékenységéről?

Kertész László (költő, tanár, 1935–1970) – 1956-ban harmadéves bölcsészhallgatóként a debreceni Forradalmi Bizottmány egyik tisztségviselője – jelesebb vad volt a hatalom szemében, mint én. Látván, hogy mire megy ki a játék, megpróbáltam kitérő választ adni:

- Nemigen találkoztam vele a forradalom alatt...
- Ellenforradalom alatt! – szólt közbe a nyomozó.
- Nemigen találkoztunk, ő a Forradalmi Bizottmányban dolgozott, én meg nemzetőr voltam.

– Azért csak meséljen róla. Meg a többiekről is: a Székelyhídiről meg a Dede Lászlóról. Meg az egész díszes társaságról!

Mindenáron el akartam kerülni, hogy bárkiről valami terhelő adatot szedjenek ki belőlem, mivel azonban kifogytam a kitérő válaszok lehetőségeiből, a rutinos mellébeszélésnek pedig soha nem voltam mestere, igen maflának s ügyefogyottnak éreztem magam, zavarodott hallgatásba burkolóztam.

– Beszéljen már! – noszogatótt türelmetlenül. Közben fölfigyeltem rá, hogy csikorog a padló: a másik is megindult mögöttem, s föl-alá járkálva fojtott hangon meg-megszólt:

– Beszéljen hát! Beszéljen!...

Fél szemmel hátrafelé figyeltem, nehogy egy esetleges nyakleves váratlanul érjen, ám ekkor emez, a székéből fölemelkedve, lekevert egy irtózatosságot. Fölkészületlenül ért az ütés, megcsendült bele a bal fülem, s a bal szememből könny szivárgott elő.

– Beszélj hát végre! – kiáltotta most már tegezve, s érezhető ingerültséggel ő is járkálni kezdett körülöttem. Én viszont eltökéltem magam: senkiről semmi áron egy szót sem szólok többé. A másik egy újjal sem nyúlt hozzám – pedig tőle tartottam jobban –, ez azonban mögém került, s színlelt nyájassággal a fejemet kezdte simogatni:

– Na, Ferike, szólalj már meg a kedvemért – duruzsolta, ám a következő pillanatban már csattant az ütés, a változatosság kedvéért most jobb felől. Első reflexem ez volt: felugrani, megfordulni, visszaadni!... Szerencsémre sikerült magamra erőltetnem a helyzet megkövetelte józanságot: bármilyen jó erőben voltam akkortájt, kettejük s az esetleg beszóltott többiek ellenében nem maradt volna semmi esélyem. Kaptam még egyet-kettőt tőle, de ezek már észrevehetően lagymatagabb pofonok voltak az elsőhöz képest. Végül legyintve visszaült az íróasztalhoz, papírt vett elő, s lassan, nehézkesen írni kezdett. Jó öt perc múlva ismét rám tekintett:

– Megírtam a kihallgatási jegyzőkönyvet – szólt meg csendes, közömbös, majd hógynem barátságos hangon. S magázva folytatta: – Olvassa el figyelmesen,

ha egyetért vele, írja alá, ha megjegyzése vagy hozzáfűzni valója van, kérem, jelezze – azzal átnyújtotta a tintaceruzával telekörmölt papírlapot.

Első pillantásra látszott: emberünk vajmi kevés eséllyel pályázhatna Bethlen Miklós vagy Mikes Kelemen babérjaira, a dülöngélő betűk s a girbe-gurba sorok legalábbis nem vallottak túlságosan gyakorlott tollforgatóra. De lássuk a lényegét: az adataim pontosak, a vallomásom pedig: „...a verseket felismerem... azokat én írtam... kivitettem... átadtam... nem emlékszem kinek...” És így tovább. Sem Kertész Laciról, sem a többiekről egy szó sem. A fogalmazvány végén még egy mondat: „Vallomásomat önszántamból, minden kényszer nélkül tettem.” Mintha egy nehéz lánc pattant volna le rólam. Még egyszer átfutottam az írást, az előzőleg kezembe nyomott ceruzával szinte automatikusan aláhúzva, illetve kijavítva néhány kirívó helyesírási hibát.

– Na, elolvasta? – hallom a hangját.

– Igen, elolvastam.

– Minden stimmel benne?

– Minden.

– Akkor írja alá. – Érdeklődve figyelte, ahogy aláírom a nevemet. – Adja ide. A ceruzát is. – Ő is elolvasta még egyszer a művét. Belejávitásaimra nem volt megjegyzése. A papírlapot becsúszta az egyik fiókba, majd az íróasztalon megnyomott egy csengőgombot. – Mára végeztünk – mondta, s intett, hogy felállhatok.

Az ajtón csakhamar belépett egy széles vállú, vastag nyakú, vörös arcú, hatalmas tenyerű rendőrtizedes, ezek itt ketten kiteltek volna belőle – legalábbis élősúlyban.

– Vezesse el – utasította kurtán kihallgatóm, majd az íróasztalán kezdett tenni-venni. Távozóban még odaköszöntem nekik – viszontlátásra –, ám ő úgy tett, mintha nem hallotta volna, csak a birkózó biccentett utánam komoran a fejével.

Vagy másfél év múlva megtudtam valakitől: kivételes szerencsém volt ezzel a két nyomozóval. Rendes körülmények között inkább csak afféle alibiállást töltöttek be a rendőrségen: egyikük a Debreceni Dózsa kézilabdása volt – ezért tudott hát akkora pofont adni –, a másik pedig ugyanebben az egyesületben birkózott.

Kilépvén a kihallgatósobából, a rács túloldalán még megpillantottam apámat: sápadtan, szomorúan várakozott rám, de egy szót sem válthattunk egymással, odabólintottam hát neki, s haladtam arra, amerre a rendőr irányított. Az épület belső udvarára nyíló ajtónál rám szólt:

– Menjen előre, tegye hátra a kezét!

Úgy tettem, ahogy mondta, de közben lopva hátrafelé sandítottam. Tartottam tőle: ha ez a nagydarab fickó hirtelen meg talál billenteni hátulról, biztos, hogy nem a magam lábán teszem meg a fogdába lefelé vezető utat a lépcsőn. A rúgás azonban csodák csodájára elmaradt. No, majd odalent, ahol senki sem látja! – gondoltam.

A fogda őrszobáján egy ötvenes forma, deresedő bajszerű, szikár főtörzsőrmester fogadott, hírül sem látszott olyan ádáznak, mint tenyeres-talpas beosztottja.

– Jó napot kívánok – köszöntem neki illendő módon.

– Szervusz, fiam – köszönt vissza, s a tányérsapkát a feje búbjáig hátratulva szemügyre vett; ráncos fehér homloka, szálkás szemöldöke, figyelmes tekintete meg ahogy sűrű, dús harcsabajuszán át a szavakat szűrte, nyomban bizalmat ébresztett iránta. – Hát te meg, mondd csak, honnan kerültél ide?

– Az egyetemről. Egyetemi hallgató vagyok.

– Aztán mit követtél el, hogy lebuktál?

– Verseket írtam.

– Híjnye, baszod – igazította vissza a sapkáját –, hát nem tudtál jobban vigyázni? Na fiam, vetkezz le hamar, a nadrágszíjadat meg add ide, majd visszakapod, ha eljön az ideje. Vesd le a csizmádat is.

Ahogy húzom lefelé a még nemzetőrként vételezett csizmáimat, észreveszem ám, hogy a tizedes egy jókora feszítővasat húz elő valahonnét. „Na, Isten veled, világ – futott végig gerincemen a borzadály –, ha ezzel látja el a bajomat, nem lesz belőlem ember!” Ő azonban ügyet sem vetett rám: fogta a csizmákat s nagy ügygyel-bajjal egyenként lefeszegette róluk a rászegezett sarokvasakat. Bele is izzadt, mire végzett velük. „Persze – gondoltam –, hisz még megágnám velük a tömlöc falát.”

– Máskor fiam, gumicsizmában gyere – hallom vetkőzés közben a főtörzs hangját –, ahhoz nem kell ez a pájszer. Na, le a gatyát is, pucér! Emeld fel a karod. Fordulj meg, hajolj le.

Alaposan körbevizsgált. Vajon mire való ez az egész? Nyilván nem a maga szórakozására csinálja, nem olyannak látszik. De akkor mi a fenét keresgélhet rajtam? Valami eltitkolt nyavalyát vagy netán fegyvert? Eszembe villant Tamási Áron Ábele, aki a kérdésre: van-e puskája? – azt válaszolta: van, csak az ülepembe van ágyazva. Más helyszínen talán még nevetethetnékem is támadt volna. Az öreg ismét megszólalt:

– Na jól van, fiam, ötözz fel, húzd vissza a csizmádat is – mintha csak tudná, mire gondoltam, fanyarul hozzáfűzte: – Látom, nincs nálad géppuska, se vasvágó fűrész. – A tizedeshez fordult: – Tizedes úr, kísérdje az őrizetést a zárkájába.

Ebből megértettem, hogy *idebent az elvtárs* helyett az *úr* megszólítás járja.

A tizedes kezében ekkor már egy hatalmas kulcskarika ékeskedett, teli kulcsokkal. Intett, hogy indulhatok, de ezúttal nem maga előtt terelt, s nem szólt rám, hogy tegyem hátra a kezemet, tőlem kissé lemaradva, súlyos léptekkel ballagott a folyosón, majd valami nyolc-tíz lépés után megszólalt:

– Itt vagyunk.

Megálltunk. Kinyitotta az ajtót. Beléptem.

– Napközben nem szabad lefeküdni – figyelmeztetett.

– Értettem.

Mielőtt rám zárta volna, csendes hangon még utánam szólt:

– Ha valamire szükséges van, kopogjon.

Kattant az ajtó, zörgött a kulcskarika, csikordult a zár. Egymagam maradtam. Az ór távolodó lépteinek elhalkultával kegyetlenül rossz lelkiállapotba kerültem, úgy éreztem: igen alul vagyok. Sírni lett volna kedvem. Hogy ezt a cudar érzést valahogy leküzdhessem, szemlélődni kezdtem: lássuk csak, hová is kerültem. A vasalt ajtó közepén, nagyjából szemmagasságban, kívülről

csappantyúval lefedhető nyílás volt: a *cirkli*. Csak befelé nézhetett rajta az ő, a fogvatartott kifelé nem. Az ajtótól balra, fenn a falak és a mennyezet találkozásánál sűrű vasráccsal védett lámpa, ebben éjjel-nappal világított – annyira-amennyire: az alvást zavarta, de olvasni nemigen lehetett volna a fényénél – egy 15-ös izzó. A jobb oldali fal mentén hosszában egy alacsony priccs, ez a zárka nagy részét elfoglalta, a helyiség ugyanis egy szermélyre volt méretezve: két hosszanti falát oldalsó középtartásban kinyújtott kézzel kishíján elértem, a hossza is alig volt több három közepes lépésnél. A fogda a kapitányság Újházy Ede utcai épületszárnyának alagsorában helyezkedett el, a zárkák a folyosó két oldalán voltak kialakítva, a folyosó hátsó vége pedig – akárcsak a nagy L betű alsó rövidebb szára – balra derékszögben elfordult, s annak a rövid szakasznak az innenső felében volt a WC. Nekem annyiban szerencsém volt, hogy zárkám ablaka nem a rendőrség belső udvarára, hanem az Újházy Ede utcára nézett, s ez némi kapcsolatot jelentett a külvilággal. Az ablakpárkányt talán egy tenyérynivel haladta meg a járda szintjét, belül azonban kinyújtott kézzel épp hogy elérhető volt az alsó pereme. Kinézelődni tehát bajosan lehetett volna rajta. Tíz milliméteres átmérőjű vasrács, valamint vastag, erős huzalból készült sűrű drótszövet akadályozta a ki- vagy behatolást. Üvegezése törött, hiányos volt, s ennek előnyét-hátrányát egyaránt élvezhettem: több hang szűrődött be kintről, viszont a hamarosan morcosra forduló napok és éjszakák során a szél a havat is besodorta. Vizsgálódás, töprengés közepette egyszer csak harangkondulást hallok. Nem: ez nem a Nagytemplom harangja. Az másképpen szól, az épület takarása miatt különben sem hallatszana ide. Csakis a közeli Méliusz téri Verestemplom tornyában harangozhatnak. Már dél lenne? Lám csak: eltelt az első fél napom, ha lassan is, de eltelt. Hamarosan lépések közeledtek. Zörgött a kulcskarika, csikordult a zár, nyílt az ajtó. Felálltam.

– Itt az ebéd – nyújtott be egy ütött-kopott csajkát meg egy alumíniumkanalat a tizedes –, egyen.

A priccs szélére kuporodva belekavarok a csajkát feléig-harmadáig megtöltő levesbe. Két szál fakó laskatészta döglött gilisztaként bukik föl az árból, a leves színe, állaga: akár a mosogatólé. Belekóstolok – az íze úgyszintén. Megpróbálom leerőltetni, de a negyedik-ötödik kanál után visszakíváncozik. Feladom a küzdelmet.

Ismét lépések közelednek, zörög a kulcskarika, csikordul a zár, nyílik az ajtó.

– Adja a csajkát – szól a tizedes, majd belenéz. – Jobb, ha megeszi, estig nincs más.

– Köszönöm – mondom a fejemet rázva.

Este valami főzeléket adtak, másnap reggelire pótkávéból főzött híg lötyyöt kenyérral meg egy darabka gyümölcsízzel (ez utóbbi – 80%-ban tökből, 20%-ban ki tudja miből gyártott készítmény beceneve a háború óta: *Hitler-szalonna*), délben ismét a leves, s ez így ment olykori csekély változtatásokkal, amíg csak ott voltam megszállva. Mit mondjak? Harmadnap már a levest is egy cseppig kikanalaztam.

Délután ismerős hangok ütnek meg a fületem. A hangok a szemközti oldal valamelyik zárkájából jönnek. Fülemler a cirkli tapaszta hallgatózom. Három

vagy négy hangot tudok megkülönböztetni, az egyik közülük biztos, hogy a Vass Lacié! Na, ha ugyanekkora cellába zárták őket, jó szorosan lehetnek. Fülelek tovább, biztos akarok lenni a dologban. Ó az! Kivárom, amíg egy kicsit gyérül s csendesedik odaát a beszélgetés, majd egész közel hajolok a kémlelőnyíláshoz:

– Vass Laci!

Odaát elhallgatnak, szinte látom, ahogy hegyezik a fülüket. Megismétlem:

– Vass Laci!

– Ki vagy? – hallom válaszul a kérdést.

Mondom neki, ki vagyok. Megörvënd a találkozásnak – már amennyire öröm ilyen helyen találkozni –, néhány mondat után pedig az is tisztázódik, hogy voltaképp *egy-ügyűek* vagyunk: őt ugyanis az én verseim miatt kapták el, én viszont az ő lebukása folytán kerültem vele egy fedél alá. Váratlan egymásra találásunknak az a haszna is meglett, hogy összehangolhattuk további vallomásainkat – kiküszöbölve ezáltal az ellenünk felhasználható ellentmondásokat –, továbbá a valóban megesett tények néminemű kozmetikázásával – egyes tények bölcs elhallgatásával, másoknak pedig hangsúlyozásával vagy kitalálásával – lehetőleg kettőnkre korlátozzuk az ügyet: mások ne kerüljenek bajba miattunk.

Lépések koppantak a folyosón, félbe kellett szakítanunk a tanácskozást. Megkönnyebbülést éreztem, hogy az összefüggések száalai kitapinthatóvá váltak: a bizonytalanság a rossz bizonyosságnál is jobban kikészítheti az embert. Most már tudom mihez tartani magam, van fogódzóm – még ha csak egy szalmaszál is. Ügyem kimenetelével kapcsolatban viszont továbbra is rágott a kétség. Meddig tartanak itt? El fognak-e ítélni? Ha igen, mennyit kaphatok? Egy évet? Fél évet? Esetleg több évet? Lehet, hogy felmentenek? Vagy esetleg felfüggesztik a büntetésemet – ebben is kiegyeznék, legfeljebb egyelőre nem mutogatnám másoknak azokat a verseket. Csak azoknak, akikben minden tekintetben megbízhatok. Mert írni azt kell. *Et navigare, et scribere necesse est, Domine*. No: itt aztán jól kizökkenek a latinból, pedig igazából még bele sem jöttem. De mi lesz, ha el sem ítélnek, csak úgy benn tartanak? Az internálás félévenként indoklás nélkül is meghosszabbítható, ott ráadásul jól meg is agyalgatják az ügyfeleket. Kistarcsának rosszabb a híre, mint Vácnak vagy a Gyűjtőnek. Mindegy, lesz ami lesz. Ki kell bírnom.

Odakinn lassacskán besötétedett, s a sötétség beálltával egyre feketébb lett a hangulatom is. Nyomasztott a bezártság, a folyton egyforma, szemrontó világítás, a zárka rám telepedő sivársága, de legnehezebb azt volt elviselnem, hogy elválasztottak azoktól, akiket szeretek: a szüleimtől, a barátaimtól, a kedvesemtől. Ó hiányzott a legelviselhetlenebbül. Az a tegnap délután, amikor riadtan s tanácstalanul, de legalább egymás kezét fogva, egymásba kapaszkodva bolyongtunk Debrecen széljárta utcáin, mintha egy másik korszakban, egy másik világ távoli színterein játszódtott volna le. Vagy inkább ez lenne egy másik világ? A másvilág? Komor tűnődéseimből egy susogó hang zökkenett ki. A hang az ablak felől, az utcáról hallatszott. Ki lehet az? Csak nem?... Feszülten figyelni kezdtem, majd a priccs sarkára állva próbáltam közelebb ágaskodni-nyújtózkodni az ablakhoz. Akárcsak a veremben felejtett tavalyi ókrumpli csírája – villant

át rajtam a kép. Füleltem tovább, s a susogás most még közelebről megismétlődött. Igen: ő az, felismerem a hangját, ezer közül is felismerném. De mit mond?

– Kisöreg! Ferkó! – hallom most már egészen tisztán s közelről.

Persze: hisz nem tudhatta, melyik ablak az enyém, előbb csak úgy taláalomra kellett szólongatnia. Fojtott hangon, hogy a folyosón meg ne hallják, visszafeleltem neki:

– Itt vagyok!

– Szeretlek! Hallod, Ferkó?

– Én is szeretlek!

– Vigyázz magadra! És ne félj!

– Nem félek!

– Jön valaki, mennem kell!... – hallom még elhalkuló hangját és sietve távolodó lépéseit, majd kiszáratva valaki másét, ahogy ráérősen, egyenletes ütemben elballag az ablak előtt.

Aznap este jobb kedvvel, bizakodva kanalaztam ki a vacsorára beadott főzeléket a csajkából.

Az esti takarodó előtt a tizedes kikisért a WC-re. Nyitva kellett hagynom az ajtót – így írta elő a szabályzat –, ám ő félrevonulva várta ki, amíg végzek a kisebbik dolgommal. Mielőtt rám zárta volna az ajtót, csendesesen, jóakarátulag figyelmeztetett:

– Holnap vigyázzon, legyen óvatos: másik váltás jön szolgálatba. Ezek komiszak.

Ledőltem a piccsre, s az éjszakára beadott szűrős pokrócot magamra húzva megpróbáltam aludni. Hosszas forgolódás után, csak órák múlva sikerült nagy nehezen elszenderednem. Valami zavarosat álmodtam épp, amikor az ébresztő csengő berregése felriasztott. Hirtelenjében azt sem tudtam, hol vagyok, de pillanatokon belül ráeszméltem: kiáltások, csörgések, ajtócsapkodások után hamarosan az én cellám előtt is zörög a kulcskarika, majd csikordul a zár s felpattan az ajtó. Addigra előírászerűen vigyázzba vágom magam szemközt az ajtóval. Nálam majd fél fejjel alacsonyabb rendőrt pillanatok meg, tányérsapkája a szűrős fekete szeméig lehúzva, homloka nem látszik – lehet, hogy nincs is? –, fényesre kefélt csizmájával toppant egyet, majd harsányan elkukorékolja magát:

– Nyomás kifelé! Vécére! Mosakodni!

– Értettem.

– Nem pofázik! Elöttem halad! A kezét hátra teszi!

S mindezt a torka szakadtából, csak úgy visszhangzik belé a folyosó. A folyosó fordulójában futólag hátratekintek – ettől minden kitelik! –, de rám ordít:

– Ne forgolódjon, mert kirúgom a lábát! Nyomás befelé a vécébe! Az ajtó nyitva marad!

Lekuporodom az ülőkére. Szeretnék könnyíteni a beleimen – tegnap nem sikerült –, ám ez a zsebhuszár, tőlem három lépésnyire, enyhe terpeszállásban figyeli a kínládásomat a sapkaellenzője alól, s roppant zavar a jelenléte, így sikertelen az erőlködésem.

– Na, nem megy a szarás? – kiált oda csúfondárosan. – Akkor álljon fel! Nyomás mosakodni! Igyekezzen!

Rendbeszedem magam a kudarcba fulladt kísérlet után, s közben az jár a fejemben: mi lenne, ha nyakon kapnám ezt a kis gonosz harci kakast, a fejét belenyomnám oda, ahonnet az imént fölkeltem, ráhúznám a vizet, s addig ott tartanám, amíg csak bugyborékol. Forr bennem a düh, szét tudnám tépni. Derékiig megmosakszom, de a hideg víz sem bír lecsillapítani. Visszaveszem az inget magamra, s a két kezem oldalt lógatva megindulok a zárkám felé.

– Hátra teszi a kezét! Nyomás! – hallom az ordítását.

A kezem hátra teszem, megállok, szembefordulok. A tekintetünk összevillan.

– Mi az, tán nem tetszik valami? – kérdi kihívóan, de jóval kisebb hangerővel.

– Nem – vetem oda neki, majd ismét hátat fordítva lépdelek tovább, be a zárkámba.

Aznap késő estig nem szólt hozzám, csak a másokkal való ordibálása hangzott fel hol erről, hol arról a fogda folyosóján. Az ebédet meg a vacsorát is szó nélkül adta be, sőt takarodó előtt is csupán ennyit szólt:

– Vécézni! – s bár ezúttal is odaplántálta magát az orrom elé, s peckesen szemlélte meddő kínládásomat, szót nem ejtett se hangosan, se halkan.

Este megzordult odakinn az idő. A levegő lehűlt, szél kerekedett, be-befütyül-vén az üveghíjas ablakon. Takarodó után fülig magamra húztam hát a pokrócot, az orrom is eldugtam, s oldalt fordulva, összekuporodva igyekeztem felmelegedni alatta. Már-már elbóbiskoltam, amikor zörrent a cirkli csappantyúja, s harsány ordítás verte ki az álmat a szememből:

– Vegye ki a kezit a takaró alól! Feküdjön hanyatt!

Összerezzenve riadtam fel. „Dögölj meg!” – gondoltam, s kezeimet a pokróc peremére helyezve kelleetlenül hanyatt fordultam a kényelmetlen fekvőhelyen. Így már sokkalta nehezebb volt eljutnom az elalvás határáig: hiába zártam ökömbe, fázott a kezem, ráadásul az ór is rendszeresen vissza-visszatért, hogy a kémlelőnyíláson keresztül ellenőrizzen, ilyenkor mindannyiszor megzörrent a félretolt fémlap, s hanyatt fekvé a lámpa is épp az arcomba világított. Órák teltek el, mígnem ismét elaludtam. Elalvás közben azonban önkéntelenül magamra húzhattam megint a pokrócot, mert újból felriasztott az ördögfajzat üvöltése:

– Vegye ki a kezit a takaró alól!

Kábán, a kialvatlanságtól fejfájósan vártam, hogy rabságom következő napja rám virradjon.

Reggeli után a tizedes az ajtóból visszafordulva még megkérdezte:

– Nincs szüksége valamire? Hozok egy cigarettát.

– Nem, köszönöm, nem dohányzom – néztem rá hálásan.

S ez így ment napról napra, fogva tartásom legvégéig: egyik nap többnyire emberséges őrok voltak szolgálatban, másik nap pokolravalók – vagy inkább pokolból szalasztottak. Többször eltűnődtem rajta akkoriban is, azóta is, vajon miképp alakulhatott ez így. Szándékosan, előre kitervelten szervezték meg ily módon az őrszemélyzet fekete-fehér váltakozását? Hisz kétségtelen: ez adott valamiféle előremozdító ritmust az amúgy hervasztóan egyhangú rabéletnek. Ám aztán inkább arra a belátásra jutottam, hogy ebben is – mint annyi mindenben – a vonzások és választások elve érvényesült, vagyis egyazon váltásba a nagyjából hasonló hajlamú és lelkületű egyedek kerültek egymás mellé.

Február végéig tartottak ott, a rendőrkapitányság fogdájában. Ezt a bő hétnyi időszakot három említésre méltó esemény élénkítette fel: egy látogatás, még egy kihallgatás, majd egy zárkatárs érkezése.

Harmad- vagy negyednap délelőtt nyílik az ajtó, beszél a tizedes:

– Jöjjön, felkísérem az irodába.

Összekapom magam, vonulok előtte. Vajon mit akarnak tőlem? Az irodában szikár alkatú, középkorú férfi fogad.

– Kulcsár Ferenc vagyok – mutatkozik be, majd kinyitja a szomszédos helyiség ajtaját s betessékel. Márti vár rám a másik szobában. Nem jutunk szóhoz, csak összeülelkezünk, s arra a néhány pillanatra belőlem kihull, eltűnik az elmúlt napok minden nyomorúsága és kiszolgáltatottsága, mintha ott folytatódna változatlanul minden, ahol nemrég félbeszakadt. A nyomozótiszt jelenlétéről is csak akkor veszek tudomást, amidőn néhány perc múltán jelzi: vége a látogatásnak.

Mártinak sikerült kijárnia Kulcsár Ferenc párttitkárnál ezt a röpke lehetőséget. (Utóbb megtudtam: még egyebet is.)

Ekkortájt került sor második kihallgatásomra is. Ennek helyszíne másutt volt, nem a rácsfal mögött, mint az első. Negyven év körüli, jól öltözött, intelligens benyomást keltő, számomra ismeretlen férfi ült az aktákkal, iratokkal telirakott íróasztalnál.

– X. Y. százados vagyok – mutatkozott be. (A neve nem titok – egyszerűen elfelejtettem.) – Kérem, foglaljon helyet.

Beszélgésünk – mert inkább annak tekinthetem, mintsem goromba faggatózásnak – végig ebben a hangnemben folyt. Ügyem taglalásán hamar túlestünk. Ennek során előadtam a Vass Lacival megbeszélte változatot. Ezt követően általánosabb – hogy úgy mondjam: elvi – síkra terelődött a szó. Elhangzottak ugyan nevek is: a debreceni forradalmi események során vezető szerepet vállaló Dede Lászlóé, Für Lajosé, Kertész Lacié s még egy-kettőé, de kísérletet sem tett rá, hogy információkat szedjen ki belőlem róluk. Inkább afféle puhatolózás jellege volt ennek az eszmecserének: a nézeteimre volt kíváncsi. Minthogy a verseim ott voltak a kezében, nem sokat köntörfalazhattam. Erre kifejtette, hogy ő is irodalombarát, nagy tisztelője a kultúra jeleseinek, de vegyem tudomásul, hogy itt nem Kodály Zoltánnak van döntő szava, hanem ennek ni! – azzal elővette s koppanva az íróasztal lapjára rakta a revolverét. Jegyzőkönyvet nem íratott alá velem, jegyezgetni is csupán beszélgetésünk kezdetén jegyezgetett. Mielőtt engem visszakísértek volna a fogdába, még intőleg utánam szólt:

– Kérem, gondolkozzon el a mondottakon.

Azóta is el-elgondolkozom rajta, s bizonyos jelenségek kapcsán néha-néha – mi tagadás – igazat kell adnom neki.

Február utolsó napjának délutánján apró termetű fiatalka legényt tuszkol be hozzám a tizedes:

– Szobatársat hoztam – szól s ránk zárja az ajtót.

A legényke 18 éves volt, valamilyen Zsigának hívták – vezetéknevére s a falujára sem emlékszem már –, s nagyra nyitott, kissé riadt szemmel nézett körül új szálláshelyén.

– Aztán miért hoztak be? – tudakoltam tőle az ismerkedés után.

– Éngem a fórodalom végett.
– Miért, hát mit csináltál?
– Én? Kimentem a falu vígire, felmáztam a telefonpóznára, oszt elvagdostam a drótokat.
– Miért vagdostad el?
– Hát azír, hogy a komonisták ne tudjanak telefonálni – vetette rám ártatlan tekintetét.
– Megvertek?
– Itt nem – billenti fejét az ajtó felé.
– Hát?
– Otthun a faluban. A karhatalmisták.
Fél arca duzzadt, felhúzza hátul az ingét: a hátán keresztben kék színre váltó, vaskos hurkák.
– Mikor kaptak el?
– Ténnap ilyentájt. Elbújtam keresztapáméknál, de valaki feladott.
Hát persze: valaki mindig felad valakit. Minket is feladott valaki. Másokat is. Meg az országot. Van, aki ebből él: az örökös feladásból. A mások feladásából. S aztán elképzelem, ahogy a pribékek a titkos, arctalan áruló útmutatásai révén nyomára akadnak ennek a gyereknek, büszkén s diadalmasan lecsapnak rá, pofozni kezdik, meggumibotozzák – minden különösebb cél nélkül, csak úgy a maguk szórakoztatására, bár némelyikük szilárd és megalapozott világnézeti meggyőződésből –, majd sikerélménnyel gazdagodva magukkal hurcolják s elvonulnak. Mind a hatan. Vagy nyolcan. Vagy tízen. Kész csoda, hogy ennyien elbírtak ezzel az egyszál gyerekkel.
Miféle világ ez?

(folytatjuk)